

PRILOZI IZ KNJIŽEVNOSTI

Gračaničko podneblje nije ispunjeno velikim književnim stvaraocima. Kada ovo kažemo, imamo u vidu da u ukupnoj bosanskoj književnosti nema značajnijih imena sa ovih područja. Međutim, bilo je i nepravедnih zapostavljanja. Misli se tu, prije svih, na Muhameda Seida Mašića, za kojeg nije pretenciozno reći da se radi o enciklopedisti par ek-selance. Kao potvrdu navedene tvrdnje donosimo tekst rahmetli Ešefa Kovačevića koji je štampan kao predgovor prvom izdanju knjige "Moji stavovi" Muhameda Mašića. Ovom prilikom želimo sa ovim tekstom, na stranicama našeg časopisa, odati dužnu počast jednom od najboljih kaligrafa, pomenutom rahmetliji, Ešefu Kovačeviću. Isto tako, kada je u pitanju naša književna baština, odlučili smo se da, već u prvom broju, obnovimo sjećanje na narodnu pjesmu "Ženidba age Hasan-age" koju je na prostorima Gračanice zabilježio Kosta Herman. Pjesma je proračena tekstovima karakterističnim za ove prilike i tekstove.

Naša ambicija nije se iscrpila u nastojanjima da se od zaborava otrgnu nepravедno zapostavljene i pomalo zaboravljene književne vrijednosti. Naprotiv. Na stranicama ovog časopisa donosimo mali antologijski izbor iz stvaralaštva gračaničkih pisaca i pjesnika. Potrudili smo se da svoje mjesto nađu kako autori koji već iza sebe imaju manji ili veći broj štampanih ostvarenja (Hajrija Bećirović, Mirza Dedić, Tajib Omerdić) tako i oni stvaraoci koji, uprkos opusu koji zadovoljava visoke kriterije (i kvalitetom i kvantitetom) još uvijek čekaju na svoje prve pjesničke knjige (Nedžad Mešić).

Iz ovih nekoliko rečenica nije teško prepoznati namjere ovog segmenta časopisa. U traganju za vrijednostima iz naše kulturne baštine, ne odustajemo od prezentovanja savremenih ostvarenja. I za jednu i za drugu djelatnost očekujemo razumijevanje i suradnju.

Muhamed S. MAŠIĆ

Ešef KOVAČEVIĆ

Hajrija BEĆIROVIĆ

Mirza DEDIĆ

Tajib OMERDIĆ

Dževad MEŠIĆ

Mevludin SPAHIĆ

Ešef KOVAČEVIĆ

PREDGOVOR PRVOM IZDANJU

**(Muhamed S. Mašić: "Moji stavovi"
"Avicena" Sarajevo)**

"Ni u jednoj fazi života nije tražio da bude priznat, drugima je ostavljao da donose sud o njemu."

Stara je istina da učen i pametan čovjek, pogotovo ako je to pjesnik, ne može uspjeti i biti priznat u svojoj sredini i svom vremenu, već kao što to obično biva, daleko od svog rodnog kraja i vremena djelovanja. To se odnosi i na pjesnika Muhameda Seida Mašića, rođenog Gračanlije, koji je pjevao na maternjem i arapskom jeziku između prvog i drugog svjetskog rata.

Muhamed Seid Mašić je bosanskohercegovački erudita, pjesnik i publicista, našoj javnosti još uvijek nedovoljno poznat.

Rođen je, kako rekosmo, u Gračanici 1913. godine. Potiče iz ugledne familije Mašić. Otac mu, Ismail ef. Mašić je 1907. godine završio medresu Osman Kapetana u Gračanici, gdje je radio kao mualim (učitelj) u ženskoj mekteb ibtidaiji na Mahmutovcu, a zatim kao muderris u Kladnju. Vazio je za dobrog poznavaoa farmakologije iz arapskih ljekarskih knjiga.

Muhamed Seid Mašić je rano djetinjstvo proveo u Gračanici i Kladnju, gdje se preselio oko 1920. godine. Prvih dvadeset godina života Muhameda Mašića proteklo je otprilike onako kako je proticao život svih bosanskohercegovačkih mladića koji su potekli u, za ono vrijeme, obrazovno natprosječnoj muslimanskoj porodici.

Godine 1931. je upisao Gazi Husrevbegovu medresu u Sarajevu, koju završava 1935. godine. Počeo je studirati na Višoj islamskoj teološkoj školi u Sarajevu, koju nešto kasnije napušta.

Službovao je kao imam-matičar u Čajniču, Žepču, a zatim kao učitelj u Kozarcu, Brki, Lukavici i još nekim drugim mjestima. Poslije drugog svjetskog rata vraća se u rodnu Gračanicu, gdje radi kao službenik u trgovačkom preduzeću "Bosna" do odlaska u penziju u decembru 1977. godine. Februara mjeseca 1978. godine umire u 65. godini svog života.

Njegovo javno nastupanje započelo je u periodu između dva svjetska rata. Publicističkim radom se počeo baviti vrlo rano, još kao čak srednjoškolac. Nevjerojatno brzo se osposobio čitati i pisati na arapskom jeziku, a zatim i na drugim orijentalnim jezicima, što mu je omogućilo da, prateći onovremenu bogatu arapsku štampu, stekne uvid u savremena svjetska gibanja na Istoku ali i na Zapadu, što će znatno uticati na njegov publicistički, prevashodno prevodilački rad, a zatim na pisanje poezije i proze.

"Arapska štampa je onovremeno predstavljala jedinog pouzdanog registratora težnji i političkih gibanja dvaju potčinjenih kontinenata od Indonezije na istoku, do Maroka na zapadu i Pretorije na jugu. Suosjećajući s ugñjetenim narodima i poklanjajući svoje simpatije njihovim pokretima za slobodu i nezavisnost koji su se tek rađali ili rasplamsavali, ja sam zavolio arapsku štampu koja je sve to idejno vodila i zastupala, a sljedstveno tome, zavolio sam arapski jezik i arapsku literaturu općenito."

Mladalački zanos Muhameda Mašića i izuzetna sklonost i nadarenost za pisanje poezije rezultirali su brojnim pjesmama koje je on još u tim dačkim danima prevodio iz najpoznatijih arapskih časopisa "Ummul-Kura", "El-musavver", "El-feth", "El-bešir", "Felestin" i drugih i objavljivao ih u nekoliko naših listova "Islamski svijet", "Islamski glas", Muslimanska svijest", "Slobodna riječ", "Hikmet" i dr. Ponekad su njegovi prevodilački radovi u pjesmi i prozi bili zastupljeni u više brojeva nekog časopisa uzastopno. Originalni rad na maternjem jeziku

započeo je nešto kasnije. Posebno treba istaći da su prve njegove pjesme, i to vjerske, ljubavne i društvene sadržine, koje je objavio kao dvadestogodišnjak u nekoliko tadašnjih časopisa pobudile značajan interes za njegovu poeziju, a također inspirisale svojom smjelom sadržinom, snagom, težinom i dubinom poruke mnogo drugih njegovih kolega i istomišljenika na slične teme. U ovoj publikaciji su date neke od tada objavljenih pjesama iz njegovog ranog književnog perioda. Pošto se osposobio pisati i pjevati na arapskom jeziku do te mjere da je mogao objavljivati i u arapskoj štampi, uslijedila je njegova bogata literarna aktivnost na arapskom jeziku, i to u pisanju poezije, proze i pisanju tariha (hronograma), gdje će u zrelih godinama iskazati svu svoju intelektualnu i književnu snagu i moć, naročito kao hronopisac, možda i najjači kojeg smo imali na našim prostorima. Najveći broj njegovih radova na arapskom jeziku objavljen je u listovima "Ummul-Kura" - ("Majka metropola") i "Beriduš-šark" - ("Pošta istoka"), ali i u nekim drugim arapskim časopisima.

Osnovna karakteristika njegove književne djelatnosti, a koja je prožimala svaki od njegovih radova, jeste nesumnjiva istinitost kazivanja, kristalna jasnoća misli i permanentna logika koja se iskazivala od početka do samog kraja kazivanja.

Posebnu pažnju treba posvetiti - jer to u punom smislu riječi zaslužuje - njegovoj pjesmi. Analizirajući stihove koje je on napisao - a bio je toga ogroman broj - uočavamo potpuno svjesno nastojanje da on svojom pjesmom nastoji da utječe na dušu, srce, savjest, opredjeljenje i želju čitaoca, i to prije svega aktuelnošću teme, a onda oblikom kojim je ona iznesena. U njegovim pjesmama nema tuđica (internacionalizma), nema nedoumica i nema nikakvog traga za ličnom afirmacijom bilo koje vrste. Takav je bio Muhamed Seid Mašić.

Svoju veliku intelektualnu snagu, umjetnički osjećaj, pjesničko nadahnuće i neospornu stručnu i naučnu visinu, iskazivao je, naročito pri kraju pjesme, u tzv. šah bejtu (krunskom stihu) u kojem je, silom i logikom namjene, morala da dođe do punoga izražaja, kako erudicija, tako i akribija njegovog autora. Izražena arapskim riječima, u stilu i formi koji se potpuno uklapa u ostali dio pjesme, ova

posljednja strofa, posljednji distih, a nerijetko i posljednji polustih izražavaju tarih (godinu) koju dobijemo ako slova pretvorimo u brojeve. Nije teško uočiti koliki je ovdje napor potreban, kolika je ovdje erudicija i stručna osposobljenost potrebna, i koliko je iskustvo moralo prethoditi tome.

Muhamed Seid Mašić je bio u tom segmentu nedostižan u svoje vrijeme i neponovljiv poslije svoga preseljenja.

Pored brojnih kvaliteta kojima je neosporno raspolagao rahmetli Muhamed ovdje moramo, u najkraćoj formi, upozoriti na visoki domet njegovog poznavanja arapskog jezika. Onaj ko zna bilo šta podrobnije o arapskom jeziku, njegovoj strukturi i raširenosti, shvatiće sa koliko ogromnim znanjem je morao raspolagati čovjek kojemu je bilo svedjedno slušati radio stanicu iz Maroka, Alžira, Tunisa, Sirije, Iraka..., a to je Muhammed Mašić mogao, jer mu čak ni narječja, govori, lokalizmi i ostala odstupanja, do kojih neminovno dolazi u svakom jeziku, nisu predstavljali nikakvu teškoću. Nivo njegovog poznavanja arapskog jezika ostavljao je u nedoumici, zaprepaštenju i zadivljenosti i lektore arapskog jezika, slučajne posjetioce naših krajeva, ili pak tekst bilo kakvog sadržaja, bez obzira ko mu je autor i sa kojeg meridijana je potekao.

Možda je baš ovo bio razlog da Muhamed Mašić nije bio shvaćen u svojoj sredini i vremenu. Molim vas, pogledajte kako proročanski odiše njegova misao: "Ja, već, proživljavam u sebi, duhovno i duševno, takav apolitički i nemilitaristički Svijet u kojemu će se ljudska bića ocjenjivati po karakterima i faktičkim sposobnostima a ne po stanovitim pripadnostima. Možda sam, za sada, utopista, a bez sumnje, neću takav izgledati kroz koju deceniju ili 100 do 200 godina."

Eto, tako je razmišljao jedan erudita, pjesnik, publicista i filozof poznatiji i priznatiji izvan prostora svoje države, svog rodnog kraja i svog vremena življenja i djelovanja. To je bio čovjek kojeg se nije moglo nagraditi, potkupiti, obmanuti ili uništiti, čovjek koji je u svom životu upoznao samo golgotu - bezumno šikaniranje, mržnju i nasilje - čovjek s trinaest zanimanja, od imama, matičara, učitelja, mualima, preko knjigovođe, referenta, od publiciste, pjesnika,

hronopisca i filozofa, poznatijeg u arapskom svijetu nego li u vlastitoj domovini.

Nažalost, a Boga mi, često i na sramotu svoga vremena, svojih savremenika, Muhamed Seid Mašić je jedan od mnogih koji žive i prožive u znaku ovog lijepog arapskog bejta:

“Temutul esedu fil gabati džua -
Ve lahmudda' ani jurma lil kilabi.”

“Dok se negdje pas šugavi jagnjetinom sočnom sladi,

Dotle negdje u pustinji lav ponosni mre od gladi.”

Osim što je ovaj, po Bošnjake, sramni i brutalni rat porušio Bosnu, on uspostavlja i podiže njene stvarne, zaboravljene vrijednosti i stubove, stvarne intelektualne veličine, kao što su Safet-beg Bašagić, Musa Ćazim Ćatić, Edhem Mulabdić, Hamdija Mulić, Salih Hadžihusejnović-Muvekit, Enveri ef. Kadić i dr. Među njih spada i malo pominjani Muhamed Mašić, potpuno nepoznat na našim prostorima kao mislilac, pjesnik, hronopisac, jedan univerzalni bosanski intelektualac, koji je išao ispred svog vremena, ali ni jednog trenutka ne odustajući od svog intelektualnog angažmana. Prosto, išao je ispred svog vremena.

Sarajevo, novembra 1993. godine

Prof. mr Ešref Kovačević

M. S. Mašić

U NOĆNOJ TIŠINI

Kad Sunce za goru zađe
i tamna noćta pane;

kad sjajni Mjesec izađe
i Zemlju gledat stane;

Kad male blistave zvijezde
po nebu kolo vode

ko svati kad gorom jezde
il' morem lađe brode...

Ja o Tebi tada mislim
i Tvojoj svemoći, Bože,
koji sve stvorit može!

I koji nad nama stavi
mil'jarde svjetlosnih luči
da ljudstvo pouku uči!

"Hikjmet" IV, 1932.

“HIKJMET” O PETOM LJETU

Mnogi dizahu ruku
da “Hikjmet” sa zemlje zbrišu
i sasvim utuku,
al' time snagu davahu mu višu.

Nemoćni bijahu oni,
jer nauk koji on uči
mrak i tminu goni
i sv'jetli pute iskrom svete luči.

Kur'an i život našeg
Sejjida - pravac su njemu.
Od hak dina Božijeg
skrenuti drugdje ne htje ni u čemu.

I danas “Hikjmet” u svome hodu
petome ljetu pobjedno kroči
usprkos zloći
na diku i ponos islamskom rodu.

“Hikjmet” V, 1933.

SLOŽNO, BRAĆO

Mumini su samo braća,
tako Allah kaže,
zato treba da se uvijek
jedan s drugim slaže.

Među njima ne sm'je biti
ljutnje ni inada,
jer zbog toga cijela naša
zajednica strada.

Naročito ne bi smjeli
vjerski nam pastiri
dopustiti, da se ljutnja
među njima širi.

Jer kad oni na ovakve
stvari slabo paze,
onda nije čuditi se
što nas drugi gaze.

Svi smo dužni da se bratske
prihvatimo sloge,
pa će odmah riješiti se
poteškoće mnoge.

Složno, braćo, da budućnost
sagradimo sebi!
Da nas drugi u Aziju
otpremili ne bi.

“Hikmjet”, V, 1993.

NOĆNI PUT

Blago ljetno septembarsko veče,
gore čopor oblakova hoda
ispod plavog nebeskoga svoda;
dole niže bistra voda teče.

Lahor piri sa istočnih strana,
a tišina ko u grobu vlada.
Najedanput, začuh iznenada
slatke zvuke jacijskog ezana!

Njegov odjek ugodno me prenu:
Tu je selo? Tu su muslimani?
Ja uzeo korak ubrzani
u seoce, u džamiju krenuh!

“Hikmjet” V, 1933.

LEJLETUL KADR

Lejletul Kadri, ta noć'ca sveta
u naš život duboko zasjeca,
jer je bolja od tisuć mjeseca.
Tad' melekji sa sviju planeta

sa dozvolom Svevišnjeg Allaha
među ljude na zemlju silaze
i nas Božije robove oblaze
od večeri pa sve do sabaha.

I Ruh tada s' melekjima side,
pa Božiju milost dozivaju
vjernim, koji poste i klanjaju.

Sva je Zemlja neobično mirna:
nema tada vatre ni vulkana
ni gromova niti hurikana.

“Hikmjet” V, 1934.

Hajrija BEĆIROVIĆ (1945)

MOĆNO VRIJEME

vrijeme je moćno
jače od svega
ako zatreba
može biti
vatra
da nam glavu spali

može biti
voda
da nam polja poplavi
da oči gladne u pogledu ostanu

može biti
grom
da jaka svijetlost u krvotok uđe
da srce uništi u najboljem kucanju

može biti
kamen
da snažno tijelo okameni

može biti
sunce
da s blagom toplotom povrati čovjeka u život
da obnovi porušeni dom
da u glavi rasvijetli misli mračne
da nadošlu vođu umiri
da priroda bude čista

VAGA VREMENA

čudan vremenski pritisak tijelo popunio
ovog časa
potrebno je imati sigurnu ruku spasa
al' nje sada nema
a dan je na izmaku

i noge su već malaksale
upornom putniku
u glavi bura sprema veliko nevrijeme misli
više izlaza nema iz lavirinta vremenskog

na kraju svih iskušenja
na zardalov vagi ostalo trošno breme
kao dokaz nekog tereta
porijeklo istine jesu ove riječi.

H.Bećirović, 1945. godine. Do sada objavio
šest zbirki pjesama.

Mirza DEDIĆ (1957)

SVATOVI

Suzama svojim dokazuješ
koliko je plamen
nemoćan,
pred tvojim osmjehom od bronz.
Pa zašto te onda
vode?

RIJEČ

Kada ti je ponude,
nemoj je pljuvati.
Baci je u vatru,
jer nije tvoja volja.
Kada ti je ponude,
raširi ruke.
Ona će sigurno pasti.
Vidjećeš pticu
kako ostavlja trag,
duboko u tebi.

Ipak,
nemoj je pljuvati,
jer nije tvoja volja
ni rađanje, ni umiranje.

iz daljine začu se jeka,
obala druga
posta predaleka,
ko neka tamna nepoznata strana.

Rat je, vele...,
opet se neko sjeti skele.

U SLAVU BEZIMENOG

Sad prevozi ojađene ljude
što ih gone sa bosanske grude.

U mojoj nutrini
nisi mogla naći ništa drugo,
osim pepela
odavno ugašenog vulkana.
To što misliš da je tajna - nije.
Pogledaj malo bolje,
vidjećeš kako se hladi lava.
A poslije, kad otkriješ
kako je postao čovjek,
dobro razmisli,
je li to moglo biti
bez vazduha, svjetlosti i vode.

Mirza Dedić, 1957. godine. Do sada objavio
dvije zbirke pjesama: "Raskopčana djevojka"
(1982) i "U inat nama" (1984)

SVILEN ŠAL

Zatvaram oči,
jer hoću
u mislima bar
da si pored mene,
lice da ti gledam
i oči ti snene.

U duši osjećam
neki davnašnji žal
i vidim
u kosi ti plavoj
mali svilen šal.

Tajib OMERDIĆ (1948)

Je li stvarnost
ili priviđenje...?
Stiskam oči jače.
K'o nekad
ti ode,
a meni se
plače.

SKELA

Od naše stare skele,
vidjelo se,
nije bilo ništa više,
u vodu dugo silazila nije...

Al' jednog dana
mostove srušiše,

Tajib Omerdić, 1948. godine. Do sada objavljena jedna pjesnička knjiga "Od obale do obale", 1996. godine.

Dževad MEŠIĆ (1973)

POKUŠAJ

Pa opet je
pošao
zamišljen
duboko spuštene glave

A tamo
negdje
ni duboko ni blizu
ni draga ni mrska
u stihove
spletena Ilhamijina
smrt
kao riječ
izvezena na usnama

Čudan zeman
osta
pokoljenjima koljena da
bodu bradu
skrivenu pod očima

LAKU NOĆ DON KIHOTE

Odlazim.

Ne pitam
je li ičemu vrijedjelo
ovo traćenje vremena
(potpuno uzaludno!),
jer znam da si uspio
spasiti me svakidašnje
dosade.

Tek sada shvatam
da su nam toliko
potrebne riječi suviše,

i da si morao krenuti
na taj potpuno izvjestan put.

Šta da ti kažem
na kraju, sukob će uvijek
postojati i nikada nije dovoljno
da počneš mrziti
(mrziti?) ogledala.

(Jer, zacijelo, i ona
nešto mrznu u nama.)

Dž. Mešić 1973. u Gračanici. Nema objavljenu knjigu.

Mevludin SPAHIĆ

Blagovijest

Sjedio je na uzvišenju kamenitog brijega, upirući pogled u prvi mračak, nastojeći svom pažnjom utisnuti u dubinu vida sve što je moglo ličiti ili biti svjetlost. Oči bi na kratko odmarao pogledavši u bjeličasti cvat zvijezda koje su na tamnoplavom nebu treptale svojom kristalno-hladnom svjetlošću. Horizont je još bio porubljen blijedožutim sjajem tek uronjenog sunca u umornu zemlju iza šiljatih bregova. Blagi povjetarac milovao mu je lice i škakljao pramenove kose po vratu, donoseći sa sobom prigušene glasove ljudi koji su se javljali pojedinačno i nerazumljivo iz dubine mraka, kratki lavež pasa, meket ovaca, zvek posuda, šušanj lišća i usamljeni huk noćne ptice. Uznemireno se osvrtao unaokolo dok mu je napetost unutrašnje tetive, zategnute do pucnja, a koja se protezala od zakržljalog pršljena do tjemena, prolazeći sredinom povijene kičme, sjekla leđa svojom oštrinom, izazivajući po njemu hladnu jezu. Sumrak se navlačio omotavajući sobom sve, paleći slabu svjetlost nebeskim beskrajem, izazivajući u njemu uznemirenost koja je rasla

svakim novim trenutkom, gušeći mu grudi i prekidajući dah. Obrisi drveća, šiljati i tupi vrhovi bregova, nepomične prugaste ograde, kockasto crno-bijele kuće u selu, sve se stapalo u crnu mrlju koja se širila potapajući sve u nevidljivo i beskrajno.

Noć zgasnu dan. Vrijeme poče bezlično teći okolinom. Vrijeme po vjerovanju, noć uoči Jurjev-dana, trenutak kojim on želi već godinama sebi i drugima dokazati obistinjenje nade kada je trebao pojavom vatrenog bljeska uočiti negdje tamo u tami, koju pažljivo pretražuje trnovitim pogledom, mjesto gdje gore pare, gori blago. Taj iščekujući plamen koji bi se pojavio obilježavao bi mjesto gdje su zakopane dragocijenosti, najčešće zlato, i to samo jedanput godišnje, a uz to traje vrlo kratko, tek toliko da se zapazi, i možda se to i desilo već za ovih nekoliko godina kako on preža da uhvati tu natprirodnu pojavu, dok je gledao u jednom pravcu iza njegovih leđa na drugoj neuočenoj strani. Zbog te dosjećene mogućnosti hitro se okretao u svim pravcima oko sebe, nastojeći što bolje uočiti sve u mrklini što bi imalo i najmanji nagovještaj svjetlosti, naprežući oči do bola, nastojeći i iščekujući da dugo sanjani san o bogatstvu ovaj puta postane stvarnost i obistinjenje silnih priča koje su još iz dalekih davnina prenošene kao ljudsko naslijeđe i legende iz mašte u maštu, iz razuma u razum.

Istina, u posljednje vrijeme, kako se ništa ne pronađe, malo uređase. Po tim pričama blago su zakopavali oni koji su ga imali a morali su pod višom silom i raznim drugim okolnostima napuštati ili pak prolaziti ovim podnebljem, bježeći ispred osvajačkih vojski, plašeći se da na tom bjekstvenom putu ne budu sustignuti, presretni i zarobljeni ili opljačkani, ostavljali su dragocijenosti, zakopavši ih ispod uočljivih mjesta u zemlji koja će lahko otkriti jednog dana kada se vrate, a povratku su se svi nadali.

Za njega i nisu bila potrebna ta objašnjenja, tih neobičnih okolnosti pod kojima su blago sakrivali. Zašto? Kada? I gdje? Stari su ostavili ove tvrdnje, a oni su mnogo znali. Nisu to samo prazne priče i pusti san o kome su sanjali siromašni Bosne, kako su ga učeniji uvjeravali, već je to nosio kao istinu, istinu još ne dokazanu u potpunosti, ali ipak nagoviještenu od onoga dana kada je nakon uočenog plamenog nagovještaja, kojeg ne može sa sigurnošću da

kaže da je vidio, sutradan u napuštenom mezarju iskopao lobanju sa jednim redom zlatnih zubi i koje je u njemu za sva vremena utisnulo pečat pouzdanosti i uvjerenja da će se kad-tad dočepati ogromnog bogatstva na isti način i svoj život učiniti drugačijim i podnošljivijim. Stari su bili u pravu i mnogo su znali. Njima se moralo vjerovati. Zar svo naslijeđe nije od starih? Mladi još ne znaju šta će. Najčešće koriste gotovo, naslijeđeno od starih. Istina, ponešto i dograde, izmisle i naprave, ali se ipak sve svodi na korištenje već zatečenog. Da je tajna lahko dostupna, već odavno bi bila iskopana sva blaga i on bi sada ovdje sjedio bez svrhe. Samo uporni će postići cilj, njegovo i tuđe pravilo, koje je on asketskom voljom sprovodio.

Pominjali su se karavani koji su trgovali sa Istokom idući putevima preko Bosne, Turci, Čifuti i mnogi drugi. Neki su se od njih, vjerovatno, vraćali nakon kraćeg ili dužeg vremena i vadili blago, drugi su na putu umirali, bili ubijeni, zatočeni ili vječito izgubljeni. Iza njih je ostajala tajna u zemlji koju nikome nisu prenosili, a ako i jesu, ko će u brdovitoj i neravnoj Bosni prepoznati mjesto samo po priči ili pak po nekim mapama i zapisima sačinjenim laičkim i nečitkim rukopisom, skučenim razumom ondašnjih ljudi? Sve je to njegovim razmišljanjem uvećavalo njegove izgleda.

Dok je gledao u tminu strahujući za svakim proteklom trenutkom koji je nepovratno nosio mogućnost da se plamen-obilježje pojavi, jer se javlja samo u trenutku kada se dan pretače u noć, prvim sumrakom, po ko zna koji put je razmišljao kako pomjeriti veliku kamenu ploču sa halkom ispod koje je, po vjerovanju, obično bakrač ili čup sa zlatom. Po tom istom predanju, prvo pomijeranje ploče, kada se pronađe, po pravilu, ako je začarana činima ostavljaja, izaziva zmrt onoga koji je prvi pomjeri, jer dospijeva pod prokletstvo molitvi i začaranosti, da bi nepovredivost i sigurnost pokopanog bila osigurana i samo bi pravi vlasnik mogao raščarati opet njemu nekim poznatim činima i molitvama mjesto pohranjenog blaga, a svi ostali su bili neupućeni u njegovoj nemilosti proročanstva ostavljenog da lebdi kao nevidljiva zla kob poviš zakopanog blaga, pa se ta kob i pojavljuje kao izazov u obliku zelenkastog plamena za ostale žive smrtnike jedanput godišnje. O tome je razmišljao godinama.

Dolazio je na pomisao da od komšije posudi vola, pod izgovorom da mu je potreban da nešto prevuče, zatim bi lancem koji bi pričvrstio za halku jednim krajem a drugim za rogove, nateravši ga da povuče ploču, došao do blaga, žrtvujući životinju. Poslije bi ga lahko platio, jer bi bio bogat. A šta ako ostali otkriju da je pronašao blago? Mogli bi pronaći veliku ploču pored uginulog vola, a on je ne bi mogao skloniti, jer je ploča, vjerovatno, vrlo teška a i sam vol. I duboka jama će dovoljno upućivati ili, ako je zaspe, onda taze zemlja. Svima bi bilo jasno. A čuo je od nekoga da pronađeno blago može oduzeti država, jer ima na to pravo. Država je dala zemlju seljacima a što se zateklo u zemlji, državno je. Ona to samo nije znala, jer je bilo zatureno i kao sve zagubljene stvari koje se pronađu, ako je poznat vlasnik, onda se njemu i vraćaju. Pomislio je i to da sa komšijom podijeli pronađeno blago. Odustao je od pomisli istog trena kada se i pojavila. Ovaj bi tražio pola, takvi su naši ljudi. A on bi samo bio zaslužan ako ga otkrije. E, ne može pola, nije pravedno.

Jedno vrijeme je štedio da bi kupio tele. Konjići su bili mnogo skuplji. Vola bi othranio i iskoristio ga za namjeru, ali cijene su uvijek bile ispred njegovih mogućnosti. Uštedeni novac nije bio dovoljan da tu zamisao ostvari. Tješio se da je godina duga i da će već nešto smisliti. Međutim, iščekivani dan bi ga uvijek iznenadio nespremna.

Njegovi uzlasci na najviše brdo iznad sela, sa sjetom se sjećao, nisu uvijek bili bez uzbuđenja. Jedne je godine zapazio dole u selu plamičak koji je kratko trajao. Brzo je opkružio oko sebe nožem krug po zemlji na kojoj je sjedio, jer je i to bilo sastavni dio rituala, a pomagalo je da se zapamti i pronađe mjesto gdje je ugledana blagovijest, i vodeći se maštom ka obilježenom mjestu gdje se pojavio sjaj, sluđen od radosti, strčao je u selo, pogleda uprtog gazio je preko prepreka, plotova, jarkova, kroz šibljje, vođen samo pravom linijom istražujućeg pogleda na mjesto gdje je otprilike vidio plamičak, jer se uzdao da će zateći kako još dogorijeva plamen, a zatekao je dvojicu seljana naslonjene na plot koji su razgovarali i kako je jedan od njih pušio lulu, koja se često gasila morao je da je ponovo pripaljuje škljocavim benzinskim upaljačem. Razočaran, brzo se vratio na brijeg, uzdajući se da nije ipak sve propustio, ali iako je ostao do dugo u noć, ništa se nije desilo vrijedno pažnje.

Druge godine je, iščekujući, mada malo pokasno, zapazio daleko u mračnoj dubini noći kako gori vatrića. Bio je skoro siguran da je na pravom tragu, gledajući u titrave plamičke koje je gušila daljina. Okružio je zemlju oko sebe nožem, proučio neku dovu i znajući da u toku noći neće uspjeti ništa pronaći, vratio se kući i prosjedio cijelu noć. Rano zorom uprtio je rucksak u kojeg je stavio nešto hrane, uzeo kramp i lopatu, već odavno pripremljen alat, uspeo se na ono isto sinošnje mjesto, stao u zacrtan krug, upro pogled u sinošnjem smjeru, mjereći po sjećanju zamišljenu noćnu daljinu i odabravši pravac, uputio se u dolinu. Tražio je određeno mjesto pola dana i kada je vrućina postala nesnosna, sišao je do rijeke da se osvježi hladnom vodom. Na obali je naišao na ugašeno ognjište na kome su bili svježi ugarci. Bio je siguran da je to baš to mjesto gdje je vidio sinošnju vatru. Kopao je zemlju do pred sam mrak iskopavši veliku rupu i na kraju zaključio da su ostaci vatre ipak od čovjeka a ne od njegove blagovijesti. Odustao je poražen i ojađen u duši.

Sjećao se i one godine kada su ga seoski mladići nasamarili uspevši se na kameniti plato srušene stare utvrde i založili vatru, koja njegovom uvježbanom oku nije mogla promaći, mada ne znajući da je prevara. Tek sutradan, kada je cijeli dan odbijao kamen po kamen, tješeci se da se do bogatstva ne dolazi tako lahko i kada se sav slomljen u sumrak svukao u seosku kafanu, krvavih šaka i žedna grla, nakon uzaludna posla, otkrio je bolnu i sramnu istinu, jer su ga dočekali pitanjem:

“Nađe li blago?!”

Prisutni su se cerekali do suza. Pogledao ih je skoro plačnim pogledom razumjevši sve. Stisnutih pesnica obratio im se, cijedeći očaj kroz zube.

“Samo se vi smijte, ha, ha, ha... ali ne zadugo. Naći ću ja to blago, a onda, materin sine, puzit ćete vi meni, dole pod nogama kao najveće fukare. Lizat ćete mi ruke, lenjivci i grešnici. Obraz i sebe ćete mi nuditi za litrenjak. Pozdravljati me i klanjati mi se kao poštenju i moći, a sada se zlorado smijete, mislite da sam lud. Ali ne zadugo. Zamuknut ćete vi zbog onoga tamo”, pokazao je napolje u tminu.

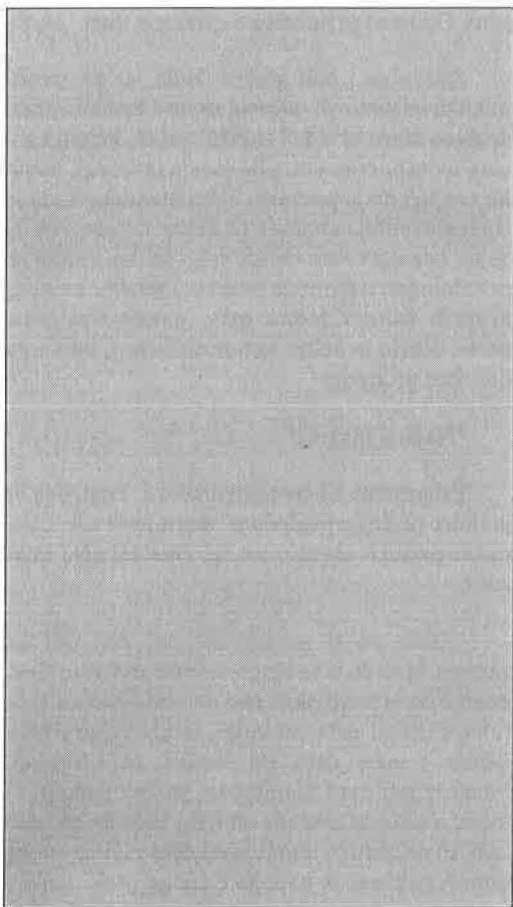
Društvo se još jače zasmijalo a on se ljutit pridigao i izjurio u mrak, ostavivši prevrnutu stolicu i otvorena vrata kafane. Neko je doviknuo za njim:

“Blago je u ženi, pokušaj se oženiti!”

“Pokušaj u Sloveniji ili Njemačkoj”, dobacili su drugi, “tamo ima blaga, ali moraš leđima podvaliti. Vratit ćeš se bogat. Idi tamo.”

Noć je polagano tekla ispunjena cvrkutom neusnulih ptica, zrikavcima i šumom lišća sa drveća.

Izgubivši svaku nadu da će ugledati blagovijest, osvrnuo se još jedanput na sve strane oko sebe duboko uzdahnuvši, pridigao se i uputio u selo, ostavljajući još jednu godinu iščekivanja iza sebe i dio neostvarenog sna kojeg će i dalje sniti, i pokušavati otkriti tajnu blaga u zemlji.

RATNA KNJIŽEVNA PRODUKCIJA

Piše: Mevludin Spahić

(Hajrija Bećirović, “Molitva bola”, “Grin” Gračanica, 1993.)

Hajrija Bećirović, gračanički pjesnik koji svojim djelom traje unatoč životnoj prolaznosti. U toku rata je objavio tri svoje zbirke pjesama

“MOLITVA BOLA”. Ova zbirka pjesama je objavljena u vrijeme dok je ratna aždaha rigala najžešću vatru bosanskim prostorima, paleći i rušeći sve ispred sebe. U tom malizmu životarenja, refleksivnom lirikom, u ratnom okruženju, Bećirović je uspio napisati zbiljom pjesnički dnevnik iz čijih strofa i napisanih riječi trepere vibracije eksplozija, u ulice udara vreline požara, nosnice osjećaju vonj krvi. Kroz to ratno vrijeme našeg nesretnog trijumvirata, hipokriziji demokratije i strahu od tridaktilonih vampira, autor sa životne margine u strahu za sebe i svoje najbliže pjesmama kao molitvom vapi za mirom.

Njegovim stihovima predominira nekrofobično i deplorativno, artikulirajući doživljaj ograničenog, snagom bola i straha. Zbog tematske skučenosti, jer se život svodio, bar u njegovom slučaju, na ograničenost zaklona i nametnuta iskustva, u prostoru oćajanja i emotivne pustoši, a radi stalne prisutne nesreće, zbog toga kroz zbirku i preovlađuje pragmatizam, a autor ostaje ograničen za izbor naslova. Čvorišta u pjesmama zbirke “Molitva bola” su rat i smrt, njihovi egzekutori u opštem kaosu u kojem vrtlogu se nalazi i autor kao svjedok opšte ljudske kataklizme, ostavljajući historiji u ovome rukopisu ta gorka svjedočenja paklenih slika oslikanih riječima.

“MLADOST NEDOSANJANA” 1995. godine. I u ovoj pjesničkoj zbirci Hajrija Bećirović još jedanput odslikava zatečena stanja tuge, bola, straha i siromaštva, pratioca svakog rata. U ovome rukopisu, namijenjenom djeci, mada u pjesmama nema ništa od one dječije

radosti i igre, smrt, kao najstrašnija stvar, u pomenutim stihovima je nadvita nad djetinjstvom kao prokletstvo i avet i skoro u svakoj pjesmi osjeća se njen truhli zadah. Rukopis je još jedno podsjećanje na strahote minolog rata iz ugla viđenja djeteta koje brzo odrasta i još jedna misao bez radosti i vedrine.

“DEMONSKI PRAH” 1995. godine. Ovom svojom trećom ratnom zbirkom autor se udaljio od pošasti rata i tema vezanih za njega, Bećirović je pokušao bizarnu intenciju ljudskih oprečnosti kao što je trošenje droge i moralno posrnuće mladih koji su sve prisutnije obuzeti “bijelom kugom” dvadesetog vijeka, pretočiti u rukopis poetskog mosta sačinjenog od duševnih osjećaja, a koji spaja dvije obale, na jednoj strani ljubav, brižnost oca i čovjeka, a na drugoj zarazu koja napada i prijeti, dok je sam most ruševan i ispod njega je ponor tuge, bojazni i uzaludnosti nakana. Međutim, baš zbog toga i egzistira ovaj očaj konstatacije, kao jedino misaono rješenje pjesnika u cilju pomoći zavedenim.

U pjesmama su zastupljena različita imaginitivna i duhovna nastojanja, čineći zanimljive sadržaje zbirke, ali sve u obliku osobenosti doživljaja zbilje, reflektujući se kroz duhovnu inspiraciju pjesnika, trajući kao kontinuitet pjevanja, sa motivom ukazati na štetu i pogubnost koju uzrokuje droga.

Fikret Ahmetbašić, “Nišani Bosne”, “Grin” Gračanica, 1993)

U toku rata pojavilo se više novih pjesnika koji su objavili svoje prve pjesničke zbirke. Jedan od njih je i pjesnik Fikret Ahmetbašić iz Džakula.

“NIŠANI BOSNE” 1993. godina. Ovaj svoj prvi rukopis pjesnik je uokvirio, i u njemu se nalaze dvadesetčetiri pjesme posvećene svakodnevnom strahu koji sputava korak, noći čini uznemirenim i nesanim, vrteći se u “šejtanskom kolu” nagoneći nas na očaj zbog neizvjesnosti konačnog. Dakle, pjesnik kao promatrač i učesnik optužuje i moli pred svjetskom porotom imenovanje i kažnjavanje krivca kao i zaustavljanje rata. Obzirom da je i pjesnik sam bio pripadnik “zlatnih ljiljana”, njegove su pjesme i njegova iskustva ustvari slike u pjesmama koje

je on složio u životni album. Ovim rukopisom pjesnik nije napravio glamurno djelo niti je postigao retorički egzibicionizam, više je to opsesivna žudnja za pisanjem, melanholična poezija kojom autor želi sačuvati svoje sjećanje i dati do znanja da ga bole posljedice rata i ujedno odaslati humane poruke na zaustavljanju opšteg kaosa, čime je ugradio jedan kamenčić u pjesničku piramidu. U pjesmama provijava pasivistički stav, želja za prestankom rata i besmislenim žrtvama kao i uputa poruke bivšim prijateljima sa “one strane” da preispitaju svoje namjere i nedjela. U pjesmama narodni jezik ima prelaciju nad književnim, a umjetnički dojam je u drugom planu ispred emotivnog ispoljavanja napisanih stihova u ovoj zbirci.

“NA TALASU DJETINJSTVA” 1995. godine. Drugi pjesnički rukopis Fikreta Ahmetbašića satkan je zlatnim emotivnim nitima blještavog kolorita dječije mašte. U vrijeme kada je zbirka objavljena, bilo je vrijeme krvavih i ozbiljnih igara odraslih pa se na mališane bilo zaboravilo. U tom paklenom vrtlogu lijepa riječ i emotivna pažnja prema djeci bila je izostala čak i u porodičnoj sredini. Zbog svega što im se događalo, djeca su se bila uvukla u svoje sićušne bezgrešne duše, čekajući u strahu ishod, nemoćna da “veliku igru” zamijene svojim malim nestašlucima od kojih nikoga glava ne boli. Njihovi prostori bili skućeni i svedeni na zaklone i skloništa u kojima su skupa sa odraslim dostojno i bez kukavičluka podnosila svu ozbiljnost vremena, nadrastajući tada sebe i okolinu. Dakle, pjesnik Ahmetbašić u tom teškom vremenu poklonio je mladom naraštaju, malim herojima, knjigu koja djeluje kao poruka da se pomiluje njihovo djetinjstvo i zapjevao je njihovim bezazlenim rezonom i emotivnim bogatstvom duše, probudivši svojim stihovima i nostalgiju nas odraslih za minulim danima i otiscima golih tabančića u pjesku pored rijeke.

Atifa Dolinar-Terzić, “Tekbirima kosmos odjekuje”, “Avicena” Sarajevo, 1996)

“TEKBIRIMA KOSMOS ODJEKUJE” 1966. godina

U izdavačkoj kući “AVICENA” u Sarajevu pojavila se prva pjesnička zbirka autorice Atife Dolinar - Terzić “Tekbirima kosmos odjekuje”,

koja je prevashodno u religijskom tonu i početničkom šablonu. Kao Odisej, koji se nakon dugih lutanja morima vratio postojbini Itaki, tako se i Atifa vratila u Gračanicu nakon dugih godina izbjivanja iz nje kao pjesnik, ali za kratko, ostavljajući nam pomenutu zbirku u riznicu kulturnog nasljeđa.

U njenom pjesničkom stažu koji je relativno kratak, jer se iz priloženih pjesama i objašnjenja kada su nastajale vidi da je Atifa mlada pjesnikinja, začeta u ratu, i vjerovatno inspirisana i natjerana zlom koje je prijetilo sa okolnih brda oko Sarajeva da njene emocije, do tada pritajene, uzavru i umjesto krika bola, Allahovom voljom sidu sa usana kao pjesme a ne kletva i mržnja.

Pjesme imaju svoju nacionalnu vrijednost, jer su okrenute domoljublju, Bošnjacima, vjeri i našem merhametu. Međutim nedostaje sklad između poetskih, grafičkih i odlomaka iz Kur'ana arapsko kaligrafskog pisma. Nisu najvještije ukomponovani u opštu cjelinu. Arapska kaligrafija je vrhunskog kvaliteta, vizuelne i tehničke dopadljivosti, ali manjka njen prijevod, pa sama po sebi za mnoge ostaje bez poruke. Zatim je tu i izmiješanost ostalih grafičkih ilustracija koje bi možda bile isticajnije u nekom drugom spoju neke druge knjige i sadržaja. Pojedine ilustracije se ponavljaju bezbroj puta pa se ima dojam o prenatrpanosti i neukusu tehničkog dizajna ove zbirke.

Umjetnički dojam je na nivou već pomenutog truda, ali za pjevanje nikad nije kasno ako nam je vrijeme naklonjeno.

Tajib Omerdić, "Od obale do obale", "Monos" Gračanica, 1996)

"OD OBALE DO OBALE" 1966. godine. Pjesnik Tajib Omerdić skupio je sav dosadašnji pjesnički rad i objavio u zbirci koju je naslovio "Od obale do obale" i baš u tom naslovu, između rođenja kao jedne obale i smrti kao druge obale, teče rijeka života koja nepovratno nosi vrijeme i njegovo ispunjenje. E, u tom vremenu, koje za pjesnika još traje, u tom životu koji je nosio autora geografskim i vremenskim prostranstvima, smještena su iskustva i doživljaji u pjesme. Zbirka je podijeljena u tri ciklusa i mada se na prvi pogled pjesme čine jednostavnim i

misaono površno saopštenim, iz njih, ako se čitalac dublje zagleda i promisli, kao iz ogledala se naziru životne epizode psihološki proživljenih trenutaka i istinski fizički doživljaji, pa ovo dvoje u spoju daju one univerzalne sekvence našeg bitisanja, naših moralnih vrijednosti. Iz pjesama zrači ljubav, blago srce pjesnika, ali i prisutna hrabrost čovjeka koji ustaje protiv zla. Ima mnogo i elegičnosti u njegovim stihovima posvećenih životu, međutim i one na kraju zrače nekim optimizmom, jer je Omerdić pjesnik koji vjeruje u ljude i voli ih. Autora takođe prožima i priroda i u njoj njegova duša uživa i zapaža njeno savršenstvo, u pahulji snijega, proljetnom suncu, oluji i gromovima. Pjesnik se ne zanosi nekim velikim temama, već ostaje tu s nama i većinom populusa koji ga razumije.

Mevludin Spahić "Mržnja zvijeri", "Preporod Gračanica, 1996. godine"

Piše: M. Hamzić

U namjeri da napravi zanimljivo prozno štivo, zasnovano na svakodnevним zbivanjima u okupiranim bosanskim gradovima u periodu devedeset druge, Mevludin Spahić je materijalizovao tekst koji pored elemenata novele nosi i elemente stripa, psihološkog romena i dokumentarne reportaže.

Iako ovi elementi, sami po sebi, ukomponovani u jednom djelu, ne moraju u aksiološkom pogledu biti prednost ili nedostatak, oni u kompoziciji Spahićevog teksta čine prije nesretan spoj nego li visoku artističku artikulaciju. Doda li se ovoj nesretnoj žanrovskoj isprepletenosti jedno nevladanje rečenicom, koje se posebno ogleda u dijalozima nepotrebno opterećenim dugim raspravama o gotovo opštim mjestima naših ukupnih razmišljanja kako nas je zadesila agresija, onda dolazimo do jednog ukupnog zaključka da je riječ o tekstu koji objektivno ne zaslužuje da se podvrgne sudu čitalaca.

Međutim, književno stvaranje je oduvijek bilo djelatnost koja se otimala šablonizaciji i etiketiranjima koja ne mogu oduzeti tekstu onu ličnu žicu koju svaki autor uspije provući kroz svoj tekst.

Iako smo već naglasili da glavni junak u noveli "Mržnja zvijeri" nosi neke osobine koje susrećemo kod strip junaka, postoji nešto što je daleko važnije i dugovječnije u onom što nam se kroz ovaj lik nudi. To je geneza u njegovom ukupnom odnosu prema onima koji su krenuli na uništenje Bosne i Bošnjaka. Najprije indiferentan na ukupna previranja oko njega, on se osvješćuje na način koji je ravan šoku. Čovjek je još pod utiskom da je sve što mu se dešava samo ružan san da bi, pokušavajući da se probudi, sve više zapadao u još težu i stravičniju stvarnost. Dakle, od lika koji iako nosi malo tipičnog, ipak se može uzeti kao reprezentativan za ukupno ponašanje Bošnjaka, prisutno sa agresijom na našu zemlju, nastaje lik koji nosi u sebi nečeg mitskog i veličanstvenog. I jedno i drugo spaja se u završnoj slici, koja kao takva i jeste irealna, u padu (letu) gdje se ogleda sve ono što do te odluke glavni lik nije nosio. Sretan što je poslije preživljenih poniženja imao mogućnost da nestane kao čovjek koji sa svojim odlaskom u smrt odvodi i bar jednog iz reda nemilosrdnih ubica spremnog na ubijanje djece, silovanje, klanje.

I upravo to ovaj tekst čini čitljivim. Pažljivom čitaocu svakako će zasmetati nesretna jezička rješenja, nepotrebno produžavana rečenica. Rijetki dijalozi koji nisu dovoljno vješti, sa često suvišnim monologizranjem čine ovo djelo u jezičko-stilskom pogledu nedovoljno izbrušenim i nedograđenim.

Međutim, to je samo jedna strana ovog djela. Okrene li se naličje "Mržnje zvijeri", novele Mevludina Spahića, vidjet će se nešto sasvim drugačije.

Fabulativna neizvjesnost i vrlo upečatljive slike stradanja spašavaju ovaj tekst i pretežu prisutne nedostatke. Dodaju li se ovim momentima i dalekosežne pouke koje se mogu izvući na gotovo svakom čitalačkom nivou, onda je to sasvim "solidan kapital" za pojavu jedne novele kakva je Spahićeva "Mržnja zvijeri". Pored onog uobičajenog, da se započeto čitanje ne može napustiti, potencijalni čitalac je u stalnom odgađanju mogućeg razrješenja ukupne drame glavnog junaka ove novele.

Odlazeći u strip vode i koristeći loša rješenja akcionih filmova, Spahić je bio na granici da djelu oduzme životnost a stvarnosti tragični

pečat koji ostavlja. Odabravši stradanje kao početak rađanja, autor novele "Mržnja zvijeri" je i ukupnom djelu dao jednu sasvim drugu notu koja se i u ukupnom stvaralačkom kontekstu održava na nivou prihvatljivog i vremenu odoljivom.

U idejnom pogledu Spahić je iskoristio jednu pomalo političku ili ispolitiziranu floskulu, ali je ona, svakako, jako funkcionalna. Bošnjački čovjek imao je sudbinu da šok-terapijom dođe do spoznaje da su prijatelji kao prijatelji, kumovi kao kumovi i tako u nedogled.

Međutim, to je samo jedan nivo uočljiv dokonom čitaocu. Pažljivije iščitavanje pokazaće nešto sasvim drugačije: da čovjek u sebi nosi nesvakidašnju snagu koja do izražaja dolazi kada se u njemu nagaze svi pragovi tolerancije, suosjećanja i ljubavi.

Možda ovo i nije najsretnija priča jednog od prvih čitalaca "Mržnje zvijeri" autora Mevludina Spahića. Možda ovo i nije najadekvatniji poziv na čitanje ovog teksta. Možda je to, ipak, u vremenu pune ignorancije efikasniji način da se pokrene potencijalni čitalac.

Esej
Mevludin SPAHIĆ

PRAVAC SLIJEPE ULICE

“Paradoks moći: pobijedilo je ono najsitnije. Svjetlost je zbačena sa prijestola, mjera stvari postala je atomska bomba. Svu svoju sigurnost nalazili smo u vječnosti. Bez nje, bez tog divnog osjećaja, da će nešto, pa makar to i ne bili mi sami, nastaviti da traje, sve je prazno i uzaludno.”

Tako kaže Elijas Kaneti. Treba li sada stati? Stati u saznanju da je smak svijeta tako izvjestan i njegovo rasprsnuće u neku novu maglinu stravično blizu. Ili?!

Evropi je 1860. godine Bodler u svojoj nedovršenoj pjesmi u prozi “Kraj svijeta” nagovijestio “duhovni smak svijeta” kamičkom lavine koji se zakotrljao iz pravca prekookeanskih strana i nagovijestio pošast našoj materijalističkoj zarazi, stihovima:

“Svijet će propasti... uništiti će nas ono od čega smo mislili živjeti. Mehanika nas je toliko amerikanizirala, napredak će u nama učiniti duhovni dio toliko zakržljanim, da se ništa među krvavim, svetogrđnim, ili protivprirodnim maštanjima utopista ne može uporediti s tim pouzdanim ishodom.”

Je li i ovo puka istina ili nagovještaj uzaludnosti truda? Ne. Ima nade. Kaneti takođe: “Čovjekovim stvaralačkim moćima nema kraja. U tom prokletstvu leži jedina nada.”

Zbog toga i pišem. Pišem da bih pobijedio prisutan nagovještaj i slom duhovnih i moralnih vrijednosti. Pišem, jer ne želim da živim i stvaram iskustvom drugih. Želim ispuniti smisaono ono između sadašnjosti i eventualnog kijametskog. Nadam se da će i ovo biti putokaz ka boljem i duhovnijem, da bi upotrebu monopola pojedinih koji opet imaju za cilj ostvarenje drugih monopola, a na štetu čovjeka, učinio prepoznatljivim i koji samo štete i imaju za posljedicu, sljepoću.

Uslovno opravdano, jer je bilo vrijeme rata, osjećala se patrijarhalna moć inih i njihov monumentalni položaj i jer je kulturni establišment odisao dogmatskom besposlicom i uspavanošću motivom za golim preživljavanjem, nekoliko godina kultura je tapkala u mjestu.

Istina bilo je rijetkih proplamsaja psihološkoduhovnog bogatstva čiji su sadržaji bili najčešće stereotipi, folklorni, mada u masi kojoj su nuđeni ovi kulturni sadržaji disali su i konzumenti koji su imali izgrađene i stečene smisle za više vrijednosti. Zato sada, kada je teret rata svaljen i kada je narodu potrebno više od nacionalne ljubavi, koja je prije svega biologistički i naturalistički segment razuma, naš narod bi trebao početi razvijati historijski razum, obrazovati se i stremiti višim vrijednostima i vrlinama bića, a ne ostati sputan i ograničen, i da ne bismo umjesto do svjetlosti sišli u katakombe duha, i da bismo spriječili u daljoj budućnosti ono istaknuto u Bodlerovoj pjesmi, mi se i dalje koprcamo u mreži kulturne stagnacije, bez pravih pokušaja da afirmišemo jezgro čaršije i odbacimo improviziranu estetiku. U suprotnosti sa materijalnim mogućnostima traži se i participacija u školstvu od ekonomski ogoljelih roditelja, na osnovu neke prisvojene vlasti i nenapisanih zakona nekog pojedinca, kao da nam ne treba obrazovana nacija.

Mnoge upitne “vrijednosti” u kulturi ispod su nivoa grada a prolaze i veličaju se kao uspješni dometi ukoliko su ogrnute nacionalnim. Kao da nasljeđujemo glorifikaciju nekih prošlih sistema, i mnogo više se pažnje posvećuje stvaraočima s vana, uz materijalnu potporu, veličajući i prihvatajući ih kao visoke domete umjetnosti, mada su prosječnih i prolaznih vrijednosti, potvrđujući time koliko smo sami siromašni duhom i bez izgrađenih kritičkih kriterija i smisla za vrijednosti, priznajući da nemamo neki kulturni nivo naše sredine, istovremeno ignorišući domaće stvaraoce, ne upuštajući se prethodno u provjeru istih. Dokle ćemo kupovati tuđu kulturu kao potrošnu robu, ostajući nakon njenog konzumiranja i dalje goli u duši?

Poslije “paklenog kruga” mnoge ličnosti su frustrirane i patetične i u mnogim istaknutim vide satrape ili one što po Hegelu “boluju od lažnih identiteta” koji bi trebali pokušati izbjeći

pravac slijepe ulice i svoju krutost pogleda na svijet, te shvatiti da su dio ovoga grada i ovoga naroda i približiti se ovome pučanstvu kroz neke sadržaje koji će povratiti vedrinu duha i razum bića.

Naša kodificirana sredina grada bi trebala da okupi na jedno mjesto kulturnu snagu pojedinaca, znanje i umjetnost, koji se sada sami sa svojim nastojanjima pojavljuju kao duhovni fragmenti, te da ove pojedince podrži i afirmiše njihove emotivne i duhovne različitosti, jer svaka sredina, koja nije spremna ili ne želi da profilira ove estetske i misaone različitosti individualnosti, nije spremna na civilizacijski upotpunjen život i neće imati historijsku bazu grada u ovoj oblasti. Moramo se oteti nasljeđu i duhu provincijalizma, čiji časovnik kazaljke vraća u suprotnom smjeru i obzirom da novo vrijeme u kulturi našeg grada mora početi od neke točke, predlažem da to bude ova.

Iz književne baštine:

ŽENIDBA AGE HASAN-AGE

Kad mu sjutra b'jeli dan osvanu,
tad se Đusu otvoriše vrata,
a na vrata tanahno soldače,
ono vodi devet djevojaka
i deset u l'jepu Anđeliju.
Ja kakve su, vesela im majka,
bi rekao i bi se zakleo,
da ih jedna majka izrodila
jednako je u svih odijelo,
ni mile ih ne b' poznale majke,
ja kamoli momak jabandžija.
Pa zavika tanahno soldače:
"Hajd' ovamo, aga Hasan-aga,
izabiraj svoju Anđeliju,
ako li se ti druge dotakneš,
rusu ću ti odrubiti glavu
i svi će ti svati izginuti."
Kad to čuo aga Hasan-aga,
on podviknu u kitu svatove:
"Ne bi li se koji junak našo,
da poznađe l'jepu Anđeliju,
polo bi mu dobra poklonio."
Al' se niko naći ne mogaše.

Dok zavika mrki Bugarine:
"Je li izun, aga Hasan-aga,
da ti glavom dovedem djevojku?
Dobru curu ja u glavu znadem."
Veli njemu aga Hasan-aga:
"Izun ti je, sine Bugarine."
Tad Bugarin na noge skočio,
zlatan prsten u ruci nosio,
a u drugoj sablju izvađenu,
pa podviknu grlom glasovitim:
"Kuže, kučke, devet djevojaka,
kud ste pošle s mojom dajnicom?
Nije ovo mrki Bugarine,
nego sestric' age Hasan-age
po imenu beže Ali-beže!"
Kad to čulo devet djevojaka,
pobjegoše gradu na kapiju
i pred njima vođa im soldate,
sama osta l'jepa Anđelija.
Tad je uze beže Ali-beže,
tad je uze za bijelu ruku,
odvede je daji pod čadore.

Kad to čuo beže Ali-beže,
zgrabi curu za bijelu ruku.
Do svog konja Anđu dovodio,
na konja se s njome uzbacio,
pa udari niz varoš čaršiju.
Dočekuju po Đusu soldati,
dočekuju, fajde ne imade.
Kud nagoni sebe i dorata,
sokak čini i sebi i njemu
i krvavi tragovi ostaju.
Dokle dopre gradu na kapiju,
na kapiji zastali svatovi,
jer ne dadu naprijed soldati.
Kad to vidje beže Ali-beže,
on natjera doru od mejdana,
put napravi sebi i svatovim'.
Dok s' hvatiše polja širokoga,
onda svate preda se pustio,
on ostade zadnji na doratu,
pa uzvraća silu i soldate.
Dok su tako poljem odmašili,
dosti kvara u svatovim' bilo,
jer je i njih pet stotina palo.
Hasan-aga rana dopadnuo,
bog će dati da će preboljeti.

(Odlomak)

Najstarija zabilježena narodna pjesma u Gračanici je ona koju je objavio Kosta Hormann, savjetnik austro-ugarske vlade za BiH, u svojoj zbirci pod naslovom "Pjesme muhamedovaca u BiH" i to u prvoj knjizi objavljenoj 1888. godine. Pjesma se zove "Ženidba age Hasan-age", a nalazi se od 218-225. stranice, sa ukupno 289. stihova.

Ime zapisivača ove pjesme je sačuvano u spisku, kako sam Hormann piše "imena onijeh rodoljuba koji me potpomogaše pri sabiranju i uređivanju narodnih pjesama bosanko-hercegovačkih muhamedovaca". Radi se o gračaničkom gradonačelniku Sulejman ef. Pertevu (Pertefu), dok je ime kazivača ove pjesme, nažalost, ostalo zauvijek nepoznato. Inače, Sulejman ef. potiče iz jedne od gračaničkih familija na prelazu iz XIX u XX stoljeće, koje su dosta cijenili kulturu i pisanu riječ. Rođen je kod Soluna u Grčkoj i bio kajmekam u više gradova krajem turske vlasti, pa i u Gračanici (prije 1878. godine). Za austro-ugarske vlasti postaje gradonačelnik grada Gračanice, na kojoj dužnosti ostaje sve do 1893. godine, kada ga zamjenjuje Ganibeg Muftić. Umro je 1897. godine i zakopan na starom gračaničkom groblju uz Doljničku ili Pekmeznu džamiju. Očuvan mu je i danas uzglavni nišan sa natpisom na mjestu zvanom "Kula", a narod Gračanice i danas veoma poštuje njegov mezar.

Treba spomenuti i njegovog sina Ahmet Izet Perteva, koji je odmah nakon 1900. godine u Sarajevu bio jedan od osnivača "Gajreta", a između ostalog pisao je o borbama Gračanlija protiv Švabe 1878. godine, a 1930/31. godine priprema i počinje izdavati popularno izdanje Hormanove zbirke.

Vrlo su interesantna dva pitanja u vezi pjesme "Ženidba age Hasan-age", zabilježene u Gračanici krajem prošlog stoljeća. Prvo je odakle ova pjesma u narodu Gračanice, a drugo koliko je ona stara. Odgovor na prvo pitanje se nameće iz samog mjesta radnje ove pjesme, tj. grada Đusa. To je do sada neubiciran grad u Mađarskoj, iz čega proizilazi da je tu pjesmu u Gračanicu donijelo ono muslimansko stanovništvo koje je krajem XVII ili početkom XVIII stoljeća doselilo u okolinu Gračanice iz Mađarske (o čemu smo pisali u jednom od prethodnih brojeva), a cjelokupno stanovništvo Gračanice i okoline je prihvatilo kao svoju.

Iz prethodnog se nameće odgovor i na drugo pitanje, tj. događaji i likovi koji su inspirisali nastanak ove pjesme su morali biti u XVII, a možda i u XVI stoljeću, kada su Muslimani živjeli u Mađarskoj, što upućuje na to da je riječ

o vrlo staroj pjesmi. Analizom ove pjesme može se govoriti o uticaju koji su imali Muslimani iz Mađarske (kako narod kaže Undurovine) koji su se ovdje nastanili krajem XVII, a vjerovatno i u drugoj etapi tokom XVIII stoljeća u ukupnom epskom narodnom stvaralaštvu ovih krajeva.

R. Djedović

Narodna pjesma zabilježena u Gračanici prije više od sto godina nosi u sebi, pored ustaljenih strukturalnih elemenata, i izvjestan broj detalja koji se rjeđe susreću u narodnim pjesmama.

Ono što bismo mogli nazvati zapletom je uobičajeno u šemi ostvarivanja djela ove vrste, kao i nastavak u kojem se uvode junaci prerušeni u anemične, prividno beznačajne likove.

Gradacija postavljenih problema pred Hasan-agu nije nepoznata u narodnim pjesmama, kao i razrješavanje postavljenih problema. Ovi momenti oduzimaju pjesmi od izuzetnosti.

Ono što je u ovoj pjesmi rijetkost sadržano je u samom sadržinskom dijelu. Najprije u zapletu: duski kapetan i njegov pobratim Hasan-aga dogovor prave u pijanom stanju. Zatim, iako se ne pridržava dogovorenog, duski kapetan ima podršku žene, čija je uloga u najvećem broju narodnih pjesama marginalizovana i, na kraju, ono što je posebno važno, Hasan aga ostaje ranjen na kraju ove pjesme, a da se o prirodi njegove boli uopšte ne govori.

Ovaj podatak daje povoda da se govori o naslijeđenosti (sveprisutnosti) motiva o ranjenom Hasan-agi u našoj narodnoj poeziji. Fortisova HASANAGINICA, sto godina starija od Hermanovog "Hasan-age", imala je već u zapletu ranjenog Hasan-agu. Iako bi metafizičko povezivanje bilo konstruktivističko natezanje, ipak bi se ovdje dalo naći materijala koji bi mogao ući u raspravu o HASANAGNICI, tj. odgovoru na pitanje od čega boluje i kave je rane zadobio "Fortisov Hasan-aga".

Međutim, cilj ovog osvrta je afirmacija teksta zabilježenog na ovim prostorima, te eventualne analize zatijevaju drugu priliku i drugačiji povod.

M. Hamzić

